CZU: 94(498.7)″1918/1939″:339.1(498.7)(091) **https://doi.org/10.59295/sum10(200)2024_05**

PIEȚELE DIN CHIȘINĂUL INTERBELIC

Ion Valer XENOFONTOV,
Universitatea de Stat din Moldova

Pe baza surselor istorice și a literaturii de specialitate se abordează pieţile din cel de-al doilea oraș al României interbelice, Chișinău. Viața economică și socială a citadinilor chișinăueni a fost marcată de locuri special amenajate unde se desfășura comerțul cu mărfuri cu amănuntul, mai ales cu produse agroalimentare. S-au analizat tipurile de piață, problemele edilitare și organizatorice, situațiile conflictuale cu care se confruntau comercianții din aceste spații economice. Se prezintă geografia amplasării pieţelor, logistica, starea sanitară. Din vizor nu a fost scăpat atât comerciantul, cât și consumatorul. În studiu se prezintă și percepțiile administrației municipale vizavii de pieţele din capitala Basarabiei.

Cuvinte-cheie*: pieţe, comerţ, activitate edilitară, interbelic, Chişinău, Basarabia.*

THE MARKETS IN INTERWAR CHISINAU

On the basis of historical sources and specialized literature, the markets of the second city of interwar Romania, Chisinau, are approached. The economic and social life of the citizens of Chisinau was marked by specially arranged places where the retail trade was carried out, especially with agro-food products. Market types, building and organizational problems, conflicting situations faced by merchants in these economic spaces were analyzed. The geography of the location of the markets, the logistics, the sanitary condition are presented. Both the trader and the consumer were not left out of sight. The study also presents the perceptions of the municipal administration opposite the markets in the capital of Bessarabia.

Keywords: *markets, trade, building activity, interwar, Chisinau, Bessarabia.*

În epocă se considera că „piața Chișinăului e promiscuă, nedisciplinată și grotescă. Dimineața arhitectura ei meschină se animă” [1, p. 1], iar „gălăgia orientală a târgului lovește timpanul cu stridențele ei” [2, p. 1]. Prin pieţele orașului Chișinău se scurgeau cea mai mare parte din bogățiile agricole și pomicole ale provinciei [3, p. 237]. Capitala Basarabiei „absorbea” comercianții din zona rurală. De exemplu, din satul Butuceni, din zona Orheiului Vechi, „au plecat provizoriu la Chișinău două familii cu un număr de 11 membri”, cauza plecării fiind negoțul [4, p. 24].

În 1919, capitala Basarabiei dispunea de 13 pieţe diferite [5, p. 5]. Activitatea pieței era conformată realităților de epocă, a legii de asediu. La 30 septembrie 1926, colonelul Bălășescu, comandantul Pieței Chișinău, a informat patronii de cârciumi categoria a III-a din Chișinău că a expirat autorizația de a ține localurile deschise până la ora 23:00. Drept urmare, începând din 1 octombrie 1926, toate aceste structuri comerciale urmau să fie închise la ora 22:00 [6, p. 4].

Autoritățile se luptau cu depistarea și înlăturarea de pe piață a falsificatorilor de produse alimentare. Astfel, după război s-a micșorat numărul de animale în contextul unei majorări a cererii de produse lactate pe piață. Au fost depistate fraude directe (hrănirea animalelor cu alimente exclusiv apoase pentru a mări cantitatea de lapte; hrănirea cu alimente alterate etc.) și indirecte (lapte smântânit, lapte amestecat de la diferite specii de animale, lapte adăugat cu apă, lapte adăugat cu conservanți, smântână amestecată cu lapte acru și făină, untul se amesteca cu său de vacă sau cu cartofi). În 1923, Primăria a organizat un serviciu special ce se ocupa cu verificarea calității laptelui, având drept personal un medic veterinar și doi agenți sanitari. În 1926 a fost stabilită lista celor 26 de proprietari ai fermelor de lapte, a lăptăriilor şi a brânzăriilor. Cele mai multe capete de vaci – în total 170 – le avea Şrail şi Iacob Radomistechi de la Bariera Sculeni nr. 109-110. Proprietari de brânzărie erau Ravici Zavadiosehi (str. P. Movilă, nr. 3) și Ghsrş Molocinic (str. Nicolaevscaia, nr. 41). Matea Zelţer (str. Popovschi, nr. 17) era proprietar de lăptărie. În anul 1926, au fost realizate 307 analize de laborator. Drept urmare, s-a stabilit că: a) toţii fermierii din oraş ofereau în vânzare doar lapte smântânit; b) lăptăresele de prin mahalale aduceau în oraş lapte întreg, iar aici îi adăugau lapte smântânit, cumpărat de la fermieri, reducând prin aceasta procentul de unt până la unu şi chiar mal jos de unu; c) s-a

mai constatat şi adăogirea apei la laptele smântânit, cumpărat de la ferme. Şeful Serviciului de control al laptelui din oraşul Chişinău era medicul veterinar Ștefan Usinevici (1881, Trebujeni, jud. Orhei –1934) [7, pp. 1-2], fiu de preot, memorialist [7].

La Piața Veche[1] și la Piața *Sf. Ilie*[2] se comercializau doar produse alimentare. Piața *Sf. Ilie* a funcționat până în anii 1950.

Piețele erau animate de diferite scandaluri. De exemplu, la 8 martie 1921 pe adresa ministrului delegat al Guvernului Român în Basarabia a parvenit o scrisoare anonimă, în care era notat: „În ziua de 6 martie 1921 în Piața *Ilinscaia* am văzut cum sergentul de stradă cu Nr. 9, turmentat de băutură, bătea pe un civil invalid. Dându-i vreo trei-patru palme, civilul a căzut. Sergentul a sărit la dânsul din nou și iar a început a-l bate, dându-i pumni în piept. Cu mare greutate lumea care s-a strâns a scos pe nevinovat din mâinile bărbatului îmbrăcat în uniformă de sergent. Când populația a început a bănui pentru procedura polițistului dânsul a scos revolverul și a început a amenința că trage foc în populație. După aceasta tot cu revolverul ținându-l în mâini s-a dus spre circumscripție. Avem în Poliție chemări foarte frumoase. Cred că tipul acesta nu a primit educație de la șefii lor cum trebuie să se poarte cu lumea. Dacă aici în oraș se procedează bătaia ziua în fața populației unde avem atât autorități, dar ce se face în peretele circumscripțiilor sau în comunele județelor?” [9, f. 55]. Acest demers a fost transmis Prefecturii Poliției Chișinău, care la 23 martie 1921, în baza a trei declarații a constatat că acest denunț anonim este neîntemeiat și sergentul cu Nr. 9, Iacob Chirca, nu și-a făcut decât datoria fiind un vechi și bun element în corpul sergenților de oraș de pe lângă această Prefectură de Poliție [9, f. 54]. Sergentul Iacob Chirca a declarat că a fost chemat de domnișoara Riza Grinburg, în vârstă de 18 ani, domiciliată pe str. Poșta Veche, nr. 38. Acolo l-a depistat pe Grigore Topor, beat, care făcea scandal deoarece nu dorea să plătească pentru consumația de băutură. Fiind îndemnat de polițist să achite, acesta a refuzat, inducând că este invalid și deține toate drepturile, iar pentru această încălcare a fost dus la Circumscripția III.

În inima Chișinăului se afla Piața Nouă. Aici se vindeau produse alimentare, dar mai mult mărfuri industriale. În martie 1918, piața din Chișinău era descrisă ca fiind una aglomerată, „lumea se mișcă în toate părțile cu pași grăbiți spre a-și târgui cele necesare hranei zilnice, căci cine întârzie peste orele 9 1/2 – 10 nu mai găsește aproape nimic, cele mai multe prăvălii fiind închise peste această oră”. Specula era una extremă. Intermediarii vindeau produsele producătorilor cu 2–3 prețuri [10, p. 2].

Harta pieței cuprindea spații în perimetrul străzilor Alexandru cel Bun (sus), mareșalul Badoglio (Armenească), general Dragalina (Bulgară), Tighina, Carol Schmidt (Mitropolit Varlaam). Suprafața pieței era de cca 6 ha. Teritoriul Pieței Noi a fost conceput ca două cartiere ale orașului. Piața era încinsă cu o centură de forturi, de chioşcuri construite din scânduri şi în ele se practica micul negoţ de mărunţişuri. În anii 1920, putea fi numită lejer și piață de lemn, deoarece în edificarea (în interiorul pieței) ei prevala acest material de construcție. „Lemnul fasonat, adică scânduri, lăuteţi, bârne, şindrilă, predomină. Toată piaţa este presărată cu construcţii în lemn, căci, după cum sună vechea zicătoare „toate sunt trecătoare [...] prin foc şi, deci, de ce să se cheltuiască zadarnic banii pe construcţii de hale şi magazine în beton, ciment, zid şi fier?” [11, p. 2].

În iunie 1926, Piaţa Nouă – piaţa „de lemn” – a suferit în urma unui incendiu. O delegaţie din partea comercianţilor s-a prezentat la Primărie şi a solicitat ca să se transfere barăcile de lemn ce se aflau în faţa prăvăliilor de piatră pe str. Alexandru cel Bun între str. Cetatea-Albă şi Tighina. S-au adus următoarele argumente: barăcile construite în pripă şi *ad-hoc*, fără vreun plan sistematic, perturba aspectul edilitar al oraşului; negustorii ce comercializau mărfuri în aceste barăci, prin calitatea inferioară a mărfii ce posedau, provoacă o concurenţă dăunătoare comerţului sănătos şi închid vederea marilor prăvălii; barăcile fiind construite în faţa prăvăliilor mari de piatră, chiar în locul rezervat pavajului împiedică circulaţia normată a publicului. Cel mai important motiv evocat consta în faptul că barăcile erau din materiale ce provocau incendii, ameninţând prin aceasta şi o bună parte a prăvăliilor mari. Delegaţia a specificat faptul că doar în cursul acelui an au avut loc trei mari incendii în urma cărora au ars şi multe prăvălii de piatră. Primarul a numit o comisie specială, dându-i însărcinarea de a studia chestiunea mutării acestor barăci în alt loc al oraşului [12, p. 3].

În piață era un han. Majoritatea clădirilor din piatră era construite pe la marginea pieței. Aveau beciuri,

[1] Se afla pe locul actualei maternități nr. 2, de pe bd. Gr. Vieru.

[2] Se afla pe actuala str. Cosntantin Tănase.

unele căptușite cu scândură, existau crame, unde se vindea vin la pahar, dar și la butoi. În anul 1938, prăvălii de piatră erau în proprietatea lui Iţec Barac, Slava Vainștoc, Sifra Alta Fridman, Ion Diacov. În anii 1939–1940 s-a făcut inventarierea întregului imobil de la Piața Nouă. S-au dat indicații privitoare la proprietatea primăriei. Afară de obiectivele comerciale includea baia populară comunală (str. Tighina). În interiorul pieței se aflau prăvălii din piatră în interiorul cărora se aflau pavilioane, prevalau cele din scândură, acoperite cu șindrilă. Fiecare pavilion avea un oblon simplu din lemn și deasupra fiecărei uși se aflau câte trei ferestre mici, fără geamuri, având doar grilaje de fier. În 1939, exista un laborator cu pardoseală de pământ și pereți de scânduri. Pretutindeni existau camere de subsol. Multe din subsoluri aveau pardoseală de pământ [13, pp. 30, 40, 54-70].

În anul 1933 s-a decis de a construi în Piața Nouă un sistem de canalizare în locul unde se comercializa peștele. Acest spațiu devenise „cu desăvârșire insalubru”. Atmosfera era insuportabilă în mod special în timpul verii. După ce se topea gheața din lăzile de pește se producea mizerie și un miros insuportabil. Astfel, oamenii tindeau să ocolească acea piață. Pentru remedierea acestei situații, Primăria Chișinău a decis să aloce o sumă de 29 000 lei [14, f. 39].

Potrivit unui proiect de modernizare din anul 1934, în piață a fost proiectată o hală centrală. Urma să cuprindă în interior cu 250 de compartimente/prăvălii pentru vânzarea și distribuirea cărnii și a diverselor produse alimentare. În mijlocul halei urma să rămână loc liber, astfel încât să poată intra vehiculele ce trebuiau să descarce și să încarce alimente, chiar la compartimente. Subsolul halei urma să includă instalații frigorifice moderne, precum și o fabrică modernă de gheață artificială utilată și cu o capacitate de fabricare de cca 15 000 kg de gheață pe zi. Exteriorul edificiului trebuia să includă compartimente pentru alimente mai ușor de conservat și compartimente pentru lucruri casnice. Se prevedea înlăturarea tuturor compartimentelor și gheretelor existente, fiind înlocuite cu artere de circulație pe platouri mari de asfalt pentru piețele volante, canalizate și instalate cu apă în scopuri igienice, precum și grădinițe la fel în acel scop. Materialele rezultate din dărâmare puteau fi reciclate. Lucrările au fost evaluate la cca 28 mil. lei [15, f. 4].

Limbile de comunicare în piață erau româna, rusa și ebraica.

După Unire, în Piața Nouă cel mai renumit negustor era moldoveanul Mihail Canțăr, proprietar a două băcănii și depozite de alimente, amplasate chiar în zona centrală. În același târg activau alți doi negustori români: Băcănia Vasile Condrea și Băcănia Zaharia M. Ciobanu. Pe str. Bender la marginea târgului nou, o serie de diferite prăvălii erau ale mai multor macedoneni, care vorbeau în limba română. Sârbul macedonean Apostol Guliotis avea pe prăvălie fixată următoarea firmă „Lăptăria ci Berăria pa Ploești” [16, p. 1].

Vânzarea-cumpărarea în piață începea de la orele 09:00, atunci când apăreau „gospodinele harnice sau gospodinele cari au delegaţie de femeie de la scumpele lor soţii. Până la ora 9 dimineaţa le e ruşine să-şi facă apariţia în piaţă, după un vechiu obiceiu rusesc” [17, p. 2]. Atmosfera de bâlci, îmbulzeala era la ordinea zilei: „Trageri de mânecă, îmbrânceli, lipsă la cântar, arşin degenerat, portofolii sustrase şi ţipete infernale de minori negustori, te făcea să uiţi ce trebuia să cumperi şi să cumperi ceea ce trebuia să uiţi” [17, p. 2].

Este necesar să menționăm faptul că denumirea de Piață Centrală și Piața Nouă apare, în paralel, în documentele din anii 1938–1939.

Talciocul sau târgul de vechituri, considerat „o podoabă a Chișinăului”, avea două vaduri comerciale. Unul era de dimineață și se desfășura la Piața Nouă și altul de după amiază – în târgul vechi.

La *talcioc* se vindea și se cumpără de negustori ambulanţi, de-a dreptul în stradă, lucruri de ocazie, „în special haine şi rufărie veche, purtând în ele germenii tuturor boalelor închipuite şi neînchipuite şi unde se plasează lucrurile casnice furate de prin oraş” [17, p. 2]. La fel, în acele spații comerciale se putea cumpăra de toate și pentru toți: „Fel de fel de cărți: și rusești, și românești, și nemțești, și franțuzești. Sute de tacâmuri și mii de unelte și mărunțișuri. Samovare, farfurii, tăvi, lighene, ibrice, ceainice, paturi, scaune, țoale, mese, dulapuri, saltele, sfeșnice, pahare, linguri, cuțite, perii, belciuge, furculițe, patefoane, gulere, cravate, nasturi, oglinzi, sfredele, brice, foarfece, ochelari, beschii, schițelnice, sticle goale, topoare, bărdițe, icoane, cățui, mutelce, sule, candele, dălți, lămpi, ghitare, vioare, ceasornice, inele, cercei, piepteni și așa mai departe, până și oale de alte nevoi se vând” [18, p. 144]. Folcloristul Gheorghe V. Madan relata o situație hazlie cu un produs achiziționat fără a-i cunoaște destinația exactă: „Am să povestesc cum am mâncat eu odată, la o cumătrie de țară, sarmale făcute și fierte într-o oală de acelea, de alte trebuințe. Gospodarul

cu botezul, țăran de la țară, nu știa care-i rostul adevărat al unei asemenea oale și pentru care trebuințe le fabrică fabricile. De unde să-i treacă lui prin minte? Că țăranii au o vorbă că: *Numai cei nebuni se spurcă în ceaun*. Dânsul a văzut că oala-i pântecoasă și joasă și s-a gândit că-i bună și potrivită pentru sarmale: încap multe și fierb ușor. S-a nimerit, ca sarmalele de la cumătria aceea să fie gustoase: micuțe, unsuroase, orezoase, cu mărăraș în ele și bine coapte, așa cum știu să le facă moldovencele noastre. Am poftit dar, să ne mai aducă. Şi mă pomenesc că vine moașa cu o nevoie de aceasta de oală în brațe și ne răstoarnă din ea sarmale în farfuria cea mare [...] Ba moașa încă zice: – *Vă dau, cucoane Gheorghieș, sărmăluțe din oală boierească, nu din cele de lut*. Dar eu în gândul meu: – *Bătu-te-ar Dumnezeu, cu oala ta cea boierească.* Eu de felul meu nu sunt scarandiu la mâncare, dar când am văzut una ca aceasta, mi s-a întors rânza pe dos și am simțit că sarmalele din stomacul meu încep a se mișca și a se opinti, să facă drumul înapoi. Am întrebat îndată pe gazdă: de unde a cumpărat această oală? Şi numai după ce mi-a spus cu nevinovăție că a cumpărat-o nou-nouță dintr-o dugheană de tacâmuri, mi-a mai trecut greața. Bietul țăran nu știa care-i rostul unei asemenea oale la oraș, ce fac cu dânsa boierii și orășenii” [18, pp. 144-145].

Cumpărătorii din *talcioc* erau din lumea săracă a urbei. A existat însă și o „perioadă de aur” a talciocului. Este vorba de foștii ofițeri ruși și proprietari cărora li se expropriase proprietățile funciare și care vindeau la talcioc articole de aur și argint, pietre scumpe, covoare persiene, de Niva și Buhara [18, p. 145].

În 1940, administratorul pieților din Chișinău era S. Boldur.

Așadar, piața a constituit un element esențial în viața cotidiană a orășenilor. A marcat componenta stilului de viață, nivelul de dezvoltare socială, economică, administrativă. A fost diversă din punct de vedere al amplasamentului și destinației, a tipologiei mărfurilor, a comercianților, a culturii consumatorilor.

Referințe:

1. *Gazeta Basarabiei (Chișinău)*, nr. 390, aprilie 1936, p. 1.
2. *Ibidem*, nr. 415, decembrie 1936, p. 1.
3. Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Palade, *Basarabia în cadrul României întregite (1918–1940)*, Chișinău, Universitas, 1993, p. 237.
4. Isache Bejan, Butuceni. *Monografia satului,* Chișinău, S. n., 2022, p. 24.
5. Cincinat I. Sfințescu, *Orașele Basarabiei (din punct de vedere edilitar).* Comunicare prezentată Congresului de la Iași din 9–12 octombrie 1921, București, 1921, p. 5.
6. *Comenduirea Pieței Chișinău. Publicițiune.* În: *România Nouă (Chișinău)*, an. III, nr. 97(320), 1926, p. 4.
7. S. Usinevici, *Controlul laptelui şi a produselor lui în oraşul Chișinău.* În: *România Nouă (Chișinău)*, anul IV, nr. 22, 31 ianuarie 1927, pp. 1-2.
8. Ştefan Gh. Usinevici, *Nostalgii basarabene.* Mărturii autobiografice, Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă, 1996, 182 p.
9. *Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Generală a Arhivelor Naționale* (infra: ANA, DGAN. F. 723, inv. 1, d. 48, f. 55.
10. *Cronica economică. Piața Chișinăului.* În: *România Nouă (Chișinău)*, an. II, nr. 68, marți, 10 aprilie 1918, p. 2.
11. Alexandru Rupă, *Bazarul.* În: *România Nouă (Chișinău),* an. III, nr. 29, 5 iulie 1926, p. 2.
12. *Mutarea barăcilor de lemn din Piața Nouă*. În: *România Nouă (Chișinău),* an III, nr. 6 (229), 6 iunie 1926, p. 3.
13. Ion Stici, *Piața Centrală: 175 de ani,* Chișinău, Editura Basarabia, 2000, pp. 30, 40, 54-70.
14. *ANA, DGAN*. F. 1404, inv.1, d. 947, f. 39.
15. *Ibidem*, d. 1467, f. 4.
16. *Naționalizarea Basarabiei*. În: *România Nouă (Chișinău)*, an. II, nr. 81, 29 aprilie 1918, p. 1.
17. Alexandru Rupă, *Bazarul*. În: *RN,* an. III, nr. 29, 5 iulie 1926, p. 2.
18. Gheorghe V. Madan, *Scrieri*, vol. 1-2, Proză. Traduceri, Publicistică. Corespondență). Vol. 1, /Studiu introductiv de Iordan Datcu; text ales și îngrijit de Mihai Papuc, Tamara Apostol-Macovei și Grigore Botezatu; repere cronologice, note, comentarii și referințe critice de Mihai Papuc, Chișinău, Editura Știința, 2011, Chișinău, Editura „Știința”, 2011, p. 144.
19. *Activitatea edilitară a Consiliului municipal din Chișinău. Campaniile 1934–1935–1936 sub primariatul d-lui I. T. Costin,* Chișinău, 1937, 228 p.

Date despre autor:
Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.
ORCID: 0000-0002-5993-1235
E-mail: ion.xenofontov@usm.md

Prezentat la 30.09.2024

ANEXĂ
Surse iconografice

Lucrări de modernizare la Piața Nouă, 1935 [19, p. 62].

Piața de zarzavat după asfaltare [19, p. 65].